

De Andere Basisschool in de praktijk

Jan Hooiveld en Spier ten Doesschate

Laat twee scholen invulling geven aan het concept van de Andere Basisschool en ze zullen het elk op een geheel eigen wijze doen. Dat is ook de bedoeling. In het raamwerk van het concept construeren scholen hun eigen praktijk onder begeleiding van medewerkers van het APS.

In een eerder artikel in dit tijdschrift (januari 2006) beschreven wij de achtergronden van de Andere Basisschool. Als vervolg hierop schetsen we nu de praktijk in twee scholen die van meet af aan betrokken zijn geweest bij het APS project 'Een andere basisschool.' Het gaat om SBO *De Piramide* in Arnhem en SBO *De Zonnewijzer* in Valkenswaard; de uitspraken door de leerkrachten in dit artikel zijn afkomstig uit films die in het voorjaar van 2005 op beide scholen zijn gemaakt.

Waarom anders leren?

De twee pilotscholen waren al dan niet bij toeval scholen voor Speciaal Basisonderwijs, SBO-scholen. Naast algemene motieven om leren en onderwijzen anders in te richten, waren er ook specifieke motieven, die met het SBO-karakter van de scholen te maken hadden. Zo vonden schoolleiders dat ze te veel op een basisschool leken. Beide schoolteams kwamen tot het besef dat ze niet moesten herhalen wat de basisscholen al hadden gedaan — immers, het was juist gebleken dat dat voor deze kinderen niet werkte.

Verder zagen leerkrachten motivatieproblemen bij de kinderen. Ze putten niet genoeg voldoening uit het werken in boekjes alleen. Je zag aan kinderen die bijvoorbeeld moeite hadden met rekenen, dat ze 's ochtends al opzagen tegen

het rekenuur. Kinderen op de beide SBO-scholen vertoonden relatief veel gedragsproblemen. Leerkrachten zagen dit als signaal, dat ze toch iets niet goed leken te doen.

Maar er was ook een meer algemeen besef: kinderen kunnen meer dan wij denken. De opvattingen over hoe leren verloopt, veranderde op beide scholen: 'We zijn als leerkrachten opgeleid met het idee dat wij kinderen dingen leren, we ontdekken nu dat kinderen ook zichzelf dingen leren en dat ze van elkaar leren.'

Kern van het onderwijs is vertrouwen hebben in kinderen

Wat is anders bij kinderen?

Na enige tijd werken met het nieuwe schoolmodel, zagen de leerkrachten dat kinderen zich anders gingen gedragen.

Gebruik van ruimte

Marjolein van Hal van De Zonnewijzer: 'Kinderen gedijen in de ruimte die ze krijgen. Ze gebruiken die om zich te ontplooiën.'

In het algemeen valt op dat de kinderen

actief zijn. Overal in de school zie je kinderen bezig, alleen of in kleine groepjes. Kinderen zijn met heel verschillende dingen bezig, afhankelijk van de werkplek waar ze werken.

Gedragsproblemen

Kinderen tonen minder boosheid, minder verzet. Gedragsproblemen worden minder. Ze worden aangesproken op wat ze kunnen en minder op wat ze niet kunnen; daardoor raken ze minder gefrusteerd. René Vos van De Piramide: 'Je merkt dat de kinderen meer ontspannen zijn, omdat ze mede mogen kiezen wat ze doen.'

Motivatie en zelfredzaamheid

Kinderen tonen motivatie en inzet. Ze willen het goed doen. Dat geldt ook voor taken en opdrachten die ze voorheen liever niet deden. De toegenomen motivatie is ook zichtbaar in meer traditionele lessen als lezen en taal. Ied Nova van De Piramide: 'We zien dat kinderen zelfstandiger worden en de zelfredzaamheid neemt toe.'

Leren in gehelen

Anita Bax van De Zonnewijzer: 'Ik zie kinderen die veel moeite hebben geconcentreerd aan de slag te gaan, nu vanuit hun eigen keuze dingen doen die we voorheen niet van ze zagen. Ze gaan werkstukken maken. Ze zijn aan het typen, aan het lezen, ze zoeken er plaatjes bij. Je ziet iets ontstaan wat je voorheen in deelfacetten had, en waar ze het gevoel hadden: ik doe niks, ik lees niet, ik ben niet gemotiveerd.'

Ideeën ontwikkelen zich al werkend. Een voorbeeld is een maquette van een dorp, begonnen als garage voor een auto, die steeds uitgebreid wordt, maar waarbij de

RESOURCECENTRUM LEZEN OP DE PIRAMIDE JOOP LUIMES

JOOP LUIMES

aandacht voor de kwaliteit toeneemt. Kinderen willen een betere afwerking, zoeken naar een goede afspiegeling van de realiteit, letten op maatvoering en verhoudingen.

Samenwerken

Kinderen doen meer samen. Zij doen ook anders tegen elkaar, de omgang wordt socialer. De taalontwikkeling van de kinderen verloopt zichtbaar sneller. Kinderen tonen aandacht voor elkaar en voor wat ze gemaakt hebben.

Kinderen kiezen hun activiteiten

Op De Piramide werken de meeste kinderen met een 'Groot Plan'. Ze kiezen een thema en hieraan worden activiteiten in de verschillende ateliers gekoppeld en uitgewerkt: informatie zoeken in het wereldatelier, onderzoek naar prijzen van producten in het rekenatelier, teksten maken in het taalatelier, enzovoort. De uitwerking van een groot plan kan wel een paar weken in beslag nemen. De kinderen gaan volgens een vast rooster langs de ateliers. Kinderen uit verschillende stamgroepen ontmoeten elkaar daar in wisselende samenstellingen. Als het voor het eigen plan beter is in een ander atelier te werken, kan een kind van dat rooster afwijken. In het atelier zijn er verschillende keuzemogelijkheden (aangeboden activiteiten) voor kinderen die niet aan een groot plan werken. Soms worden die activiteiten begeleid door een leerkracht, soms niet. Op De Piramide worden ook hoeken verzorgd door kinderen, bijvoorbeeld als resultaat van een onderzoek dat ze gedaan hebben. Op de Zonnewijzer hangen de kinderen, om de beurt, hun kaartje op een plan-

bord bij de werkplek van hun keuze. Binnen een atelier zijn er meestal meer mogelijkheden om uit te kiezen. Soms is dat een voorgestructureerde activiteit, bijvoorbeeld in de vorm van opdrachtkaarten. Soms is dat een door de leerkracht ingeleide activiteit, bijvoorbeeld een bepaalde techniek in het fijn-amachtelijk atelier. Soms gaat een kind door met eerder gestarte activiteiten, bijvoorbeeld een werkstuk dat nog niet af is. Kinderen kunnen ook samen voor de invulling van hun activiteiten kiezen, bijvoorbeeld in het restaurant, door het samenstellen van het menu.

Wat is anders bij leerkrachten?

Leerkrachten ervaren het werk volgens het nieuwe concept als heel anders dan het werken op een traditionele school. Fatima Nichihne van De Piramide vertelt: 'Het vraagt veel van je, omdat ieder kind een eigen plan heeft, met iets individueels bezig is. Je moet ieder kind apart helpen.' Haar collega René Vos: 'Je bent intensief bezig zo'n dag. Je weet van tevoren alleen globaal hoe een dag zal verlopen. Je weet niet wat de kinderen zullen vragen.' Geranne Willemsen, ook van De Piramide: 'Je stelt andere vragen. Je kijkt anders naar kinderen en kinderen kijken waarschijnlijk ook anders naar jou. Je legt niets meer op, je begeleidt ze.'

Remedial teaching gebeurt ook niet meer in een apart kamertje, maar op de plaatsen waar kinderen actief zijn. 'Ik probeer zoveel mogelijk op de werkplek te komen en aan te sluiten bij waar de kinderen mee bezig zijn.' Een voorbeeld. De remedial teacher werkt met een tekst – die een kind op de computer heeft gemaakt voor haar spreekbeurt over 'vendel-

zwaaien' – aan het leren onderscheiden van de b en de d.

Zoals in ons vorige artikel is aangegeven, is een belangrijk aspect van de Andere Basisschool dat er dialogen met kinderen worden gevoerd. Anita Bax verwoordt het belang hiervan als volgt. 'Je probeert helder te krijgen waar de kinderen in geïnteresseerd zijn, wat ze met een opdracht willen doen. Je probeert ze te stimuleren.'

Leerkrachten vertellen nadrukkelijk dat zij anders omgaan met de kinderen, minder sturen, meer begeleiden en ondersteunen. Mascha Habraken van De Zonnewijzer: 'Je bent gewend verbaal te sturen, nu moet je het kind zelf laten komen met bepaalde dingen. Het corrigeren is een heel eind weg, maar je moet nog steeds corrigeren als het fout gaat. En die gulden middenweg vinden is best pittig.'

Marjolein van Hal vertelt: 'Vroeger was je leider, jij bedacht wat er ging gebeuren. Nu ben je begeleider, je zorgt voor de voorwaarden, maar daarna is het kind aan zet. Je gaat dan kijken, hoe gaat het kind ermee om, en hoe ga ik daar op in. Dat is echt anders.'

Door te praten met kinderen komen leerkrachten ook op ideeën voor de inrichting van hun atelier.

De inrichting van de leeromgeving

Op beide scholen is een voorbereide leeromgeving ontworpen in de vorm van werkplekken of ateliers. Leerkrachten richten deze werkplekken zo in dat kinderen er in hun ogen zinvolle activiteiten kunnen verrichten. De kunst is de ateliers

betekenisvol te laten zijn voor kinderen, zodat ze er actief in gaan werken en leren. Op De Zonnewijzer zijn bijvoorbeeld de volgende werkplekken ingericht in de bovenbouw: grofmotorisch, fijnmotorisch, laboratorium, mediatheek, keuken /restaurant, spelothek, theater en stilleruimte. In de onderbouw vinden we: bibliotheek, spelothek, laboratorium, theater, werkplaats en keuken. Op De Piramide hebben de volgende ateliers een eigen plek: werkplaats, kunst-atelier, taalatelier/drukkerij, reken-atelier/ winkel, wereldatelier en theater.

De instructie

Kinderen krijgen bij het werken in de ateliers instructie als ze die nodig hebben om goed en veilig te kunnen werken. De Zonnewijzer heeft ervoor gekozen om voorlopig te blijven werken met niveau-groepen rekenen en lezen/spelling. Een argument hiervoor is het gevoel van zekerheid bij leerkrachten. De indruk bestaat dat in de nieuwe manier van werken deze traditionele lessen effectiever zijn dan voorheen. Voor een deel komt dat door een grotere motivatie van de kinderen. Ze waarderen de afwisseling van eigen keuze en meer door de leerkracht aangestuurde lessen. Leerkrachten veranderen ook hun aanpak binnen de lessen. Er wordt ook hier meer keuze en initiatief aan de kinderen overgelaten.

Op De Piramide functioneert een 'resourcecentrum lezen', waar kinderen de leesinstructie en oefening krijgen die ze nodig hebben. Een soortgelijk centrum voor rekenen is in ontwikkeling.

Observeren

Bij een 'Andere Basisschool' zijn leerkrachten wat betreft de informatie over kinderen afhankelijk van elkaar, omdat kinderen op verschillende plekken en onder begeleiding van verschillende leerkrachten actief zijn. Onderlinge communicatie is voorwaarde.

Op De Zonnewijzer houden de leerkrachten bij waar de kinderen werken. Als zich daarin een patroon voordoet, bijvoorbeeld als een kind eenzijdig kiest, kunnen zij een gesprek aangaan met het kind. Leerkrachten die verant-

woordelijk zijn voor een werkplek, houden bij wat de kinderen doen, hoelang ze met iets bezig zijn en hoe ze met andere kinderen samenwerken. Zij worden beurtelings vrijgesteld om kinderen te observeren. Observaties worden in termen van de leerlijnen kiezen, delen, maken geïnterpreteerd (zie vorig artikel). Deze observaties worden vastgelegd in een portfolio en zijn onderwerp van gesprek in de leerlingbespreking. De gegevens uit het portfolio vormen ook de basis voor de dialoog met de leerling.

De Zonnewijzer gebruikt nog elementen van het CITO-leerlingvolgsysteem. De school constateert, met deze manier van meten van leerresultaten, een goede vooruitgang en soms zelfs meer dan bij de oude manier van werken.

Op De Piramide is een eigen leerlingvolgsysteem in ontwikkeling, gebaseerd op de leerlijnen van kiezen, delen, maken. De kern hiervan wordt gevormd door een portfolio van de kinderen waarin ze hun eigen leren volgen en erover praten met hun mentor én een portfolio over leerlingen waar leerkrachten informatie over kinderen uitwisselen. Hieraan gekoppeld is een systeem van leerlingbesprekingen. Op de school worden plannen van aanpak gemaakt voor specifieke ontwikkelingsbehoeften van kinderen die om speciale aandacht van leerkrachten vragen.

Wat kinderen leren

Als een bezoeker op een willekeurige dag op De Piramide of De Zonnewijzer rondkijkt, wordt duidelijk dat kinderen een schat aan leerervaringen opdoen:

- over natuurkundige verschijnselen: mengen, luchtdruk, tandwieloverbrengingen;
- over chemische processen: samenvoegen van stoffen;
- over productieprocessen: papier maken, koken, tandpasta maken;
- over het bedienen van apparaten: kolomboormachine, decoupeerzaag, oven, fornuis, afwasmachine;
- over het hanteren van gereedschap;
- over biologische verschijnselen: de egel, de ontwikkeling van zaadjes;
- over geschiedenis: Egyptenaren, Romeinen;
- over landen: Australië, kaart van

Europa;

- over kunst en kunstenaars;
- over optellen over het tiental bij het dartbord, verhoudingen en schaal bij het maken van een maquette.

Per activiteit zijn de leerervaringen vaak ook divers. Kinderen van De Zonnewijzer vertellen wat ze leren van de activiteit 'het restaurant': 'Gezellig doen. Echt eten zoals in een restaurant. Je goed gedragen. Tafeldekken en boodschappen doen. Met geld omgaan.' Je ziet daarnaast kinderen koken en keukenapparatuur bedienen, aandacht hebben voor het kookproces. Recepten worden gelezen, een menu wordt uitgeschreven.

Een algemene constatering is dat kinderen veel taal leren, omdat er veel overleg plaatsvindt tussen de kinderen, en tussen leerkracht en kinderen. Alex, logo-pedist op De Piramide, noemde 'de werkplaats', waar de kinderen werken met techniek, als de beste plek voor hem om zijn vak uit te oefenen. Dáár gaat een gesprek ergens over.

Veel kinderen kiezen ervoor werkstukken te maken. Zij gebruiken daarbij de computer als informatiebron en tekstverwerker. Kinderen schrijven gedichten en rapteksten en doen zo veel leeservaring op.

Leerkrachten zien winst op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Kinderen leren met elkaar communiceren; leren steeds beter samenwerken, overleggen, maken samen een plan, verdelen werk en vullen elkaar aan. De kinderen worden ook steviger aangepakt, raken weer gemotiveerd voor school. Ied Nova van De Piramide legt de nadruk op de toegenomen zelfstandigheid en zelfredzaamheid. 'Onze kinderen vallen in het voortgezet onderwijs op door hun zelfstandigheid.'

Jan Hooiveld, j.hooiveld@aps.nl en Spier ten Doesschate, s.tendoesschate@aps.nl zijn medewerkers van het APS in Utrecht.

Literatuur

Doesschate, S., ten, J. Hooiveld (2006), De andere basisschool. In: *De wereld van het jonge kind*, januarinumnummer.